

דבר העורך

ואני תפלה

מה נחשב דרך: סדרו של איש יהודי הוא, תכף כשקם משנתו בבוקר, דבר ראשון הולך לתפילה, ורק אחר כך לכל הסידורים והענינים. כל הקדמת עסק אחר בצרכיו, או הקדמת נסיעה שהיא כמו עסק אחר, אפילו שהוא חיוני ונוחו, יש בזה פגיעה בכבוד התפילה שמקדים צרכיו לתפילה. ואסור להפנות ליבו לשום דבר עד שיתפלל. והגישה הנכונה לתפילה, שכל העולם עוצר מלכת עד אחר התפילה, ואז בוודאי שהתפילות יתקבלו ברחמים וברצון.

ולכן כאשר הנסיעה עצמה היא לצורך התפילה, אין כאן "צרכיו", ואינו פגיעה בכבוד התפילה, אדרבה הוא עוסק כעת בכבודו של מקום, שהולך להתפלל במקום שהתפילה תהיה נעלית בדרגה גבוהה יותר.

בדורנו יש לדון: מה נחשב "דרך"? בזמן חז"ל כל יציאה מהעיר הייתה כרוכה במסע מפרך על גבי חמורים ועגלות, ולכן נאסרה הנסיעה כמו התעסקות בצרכיו. אבל היום נסיעה קצרה מעיר אחת לשניה, היא שגרה יומיומית, ואולי אין לה דין "דרך". והרי הכל מודים שנסיעה עירונית קצרה אינה בכלל "דרך", ומה כבר ההבדל בין נסיעה עירונית - לנסיעה בין עירונית בערים סמוכות.

מה גם שבמקרה שיתקע בפקק, יוכל להתפלל ברוגע על האוטובוס, ואינו דומה לנסיעה על החמור במדבר צחיח שאין לו יישוב הדעת להתפלל כדבעי. מצד שני אפשר לומר, שסוף סוף כל נסיעה נאסרה, וגם נסיעה של זמננו היא בכלל "דרך".

נדון דומה הופיע בגיליון עומק הפשוט מספר 25 בנושא 'תפילת הדרך ברכב ובמטוס', שנחלקו הפוסקים האם נסיעה בדרך של זמננו מחייבת לומר תפילת הדרך, כמו היוצא לדרך שהיה בזמן חז"ל.

בברכת התורה
עקיבא יוסף לוי

נושא הגיליון

'נסיעה לפני שחרית'

צדק לפני יהלך

הכנה לתפילה: תקציר הסדרה בנושא 'הכנה לתפילה', גיליון 484, בנושא 'נייעס לפני התפילה'. גיליון 485 בנושא 'אכילה לפני שחרית'. גיליון 486, בנושא 'שתיה לפני שחרית'. הגיליון הנוכחי 487 בנושא 'נסיעה לפני שחרית'.

האם מותר לצאת לדרך לפני תפילת שחרית, מנחה ומעריב?
ביאור ההבדלים בין נסיעה סתם לצרכו, לבין נסיעה להתפלל בכותל המערבי או בקברי צדיקים, האם יש הבדל בין נסיעה בתוך העיר לנסיעה בין-עירונית, מה הדין כאשר כבר הגיע זמן התפילה ונצרך לצאת מוקדם לדרכו, או כאשר עדיין נמצא בחצי שעה של קודם זמן תפילה?

1. הגיע זמן תפילה

יציאה לדרך: מבואר בגמ' (ברכות דף יד.) אמר רב אידי בר אבין אמר רב יצחק בר אשיאן אסור לאדם לעשות חפציו קודם שיתפלל, שנאמר (תהלים פרק פה פסוק יד) צדק לפני יהלך וישם לדרך פגמיו. התפילה נקראת צדק, כיון שהיא מצדיקה את האדם לברואו (רש"י ד"ה צדק). ונדרש הפסוק כך, תחילה

הגיליון מופיע לזכות יעל בת רחל לאה, שתזכה לראות בנים ובני בנים זרע ברך ד' עוסקים בתורה ובמצוות, בכריות גופא ונהורא מעליא, אמן.

הודעת מערכת:

בעקבות ההוצאות המרובות, החל מהגיליון הנוכחי, המערכת לא תדפיס ותפיץ את הגיליונות כפי שהיה עד כה. הגיליון ימשיך בעז"ה להופיע ב'אוסף גיליונות', ב'אוצר החכמה' וכו'. ניתן להצטרף בחינם לרשימת תפוצה במייל. נבקש בזאת שכל מקבל במייל ידפיס כמה עותקים, ויניח בבית הכנסת שלו לזיכוי הרבים. המשך ההרפסה וההפצה תלויה בתרומות הציבור.

3. הנצרך לצאת לדרך

שעת הדחק: מבואר בגמ' (ברכות דף ל.) שנחלקו אמוראים לגבי הנצרך לצאת לדרך בבוקר, אם להתפלל שמונה עשרה בבית וקריאת שמע בדרך או שיתפלל בדרך, מר סבר תפלה מעומד עדיף, ומר סבר מסמך גאולה לתפלה עדיף. כלומר, שנחלקו האם עדיף תפילה מעומד בבית אף שאינו מסמך גאולה לתפילה, או שעדיף לסמוך גאולה לתפילה אף שאינו מעומד.

להלכה נפסק בשו"ע (סימן פט סעיף ח.) בשעת הדחק, כגון שצריך להשכים לדרך, יכול להתפלל משעלה עמוד השחר, ועדיף להתפלל בביתו מעומד, ויקרא קריאת שמע בדרך. ומסביר **הבית יוסף** (סימן פט). הובא **במשנ"ב** (ס"ק כ), שבסוגיית בדף לו התירו לו לצאת לפני התפילה, אפילו אם כבר הניץ החמה, כי השיירה הולכת ואינה ממתנת לו ואינו יכול להתעכב, ואילו בסוגיית בדף יד אסרו עליו לצאת קודם התפילה, כי יכול עדיין להתעכב, אלא שממרה לילך לדרך.

4. הפסד תפילה בציבור

לא יצא: כתוב בשו"ע (סימן צ סעיף יז). יש אומרים שאם יכול להגיע למחוז חפצו בעוד היום גדול, ואינו מפסיד את השיירה, לא יצא לדבר הרשות מעיר שמתפללים שם במנין עד שיתפלל. והביא **המשנ"ב** (ס"ק ג) את קושית **הפרי מגדים** שכאן משמע שדוקא אם עלול להפסיד תפילה בציבור אסור, אבל אם יהיה לו ציבור מותר לצאת לדרך, והרי בלאו הכי אסור לצאת לדרך לפני תפילת שמונה עשרה, כמבואר בשו"ע סימן פט סעיף ג.

ותירץ המשנ"ב לפי דברי הרמ"א, שיש מקילים לצאת לדרך כשאומר את הברכות שלפני התפילה, ומכל מקום אסור כאן משום ביטול תפילה בציבור.

וחידד **במשנה אחרונה** (סימן פט הערה רג), בכוננת תירוץ המשנ"ב, למרות שהרמ"א בסימן פט כתב כך רק בשם יש מקילין, והסיק שטוב להחמיר בזה, מכל מקום השו"ע בסימן צ כתב אסור לכל לעשות, כשעלול להפסיד תפילה בציבור.

5. לצורך מצוה ולצורך חיוני

דעות פוסקי זמננו: כתב **בערוך השולחן** (סימן פט סעיף כב) שמותר לצאת לדרך לדבר מצוה, גם קודם התפלה. וכתב **במשנ"ב** (סימן פט ס"ק לו). ועיין סימן רג ס"ק א, סימן תקס"ג ס"ק ד) שחפצי שמים מותר לעשות קודם התפילה. ולכן מותר לקנות צרכי סעודה בערב שבת קודם התפלה, כי זה חפצי שמים, אבל בימות החול אסור.

וכתב **באור לציון** (חלק ב פרק ז אות ו), שהאיסור רק בנסיעה במשך שעה וחומש, אבל בפחות מזה לא נחשב יוצא לדרך. אבל אם עיקר מטרת הנסיעה היא בכדי להתפלל בכותל המערבי, מותר לנסוע לפני התפילה אפילו כשנוסע יותר משעה וחומש, כיון שהנסיעה היא לכבוד התפילה, אין זה מתעסק בצרכיו. ועיקר האיסור הוא רק לפני שחרית, אבל לפני מנחה ומעריב אפשר לסמוך על שיטת **הגר"ז** (סימן פט סעיף ד) שמדויק בדבריו שהאיסור הוא רק בשחרית ולא במנחה ומעריב, ובדברנו הולכים לקולא.

מאידך לדעת **הדברי יציב** (או"ח חלק א סימן נח אות ג-ד) יציאה לדרך חמורה יותר מעשיית צרכיו, שנטרד

יצטדק האדם לבוראו בתפילה, ורק אחר כך ילך לדרכי חפציו (מהרש"א חידושי אגדות ד"ה אסור).

ואמר רב אידי בר אבין אמר רב יצחק בר אשיאן, כל המתפלל ואחר כך יוצא לדרך הקדוש ברוך הוא עושה לו חפציו, **שנאמר** (תהלים פרק פה פסוק יד) **צָדֵק לְפָנָיו יִהְיֶה יְשֻׁם לְדָרְךָ פְּעֻמָּיו**. ונדרש הפסוק כך, אם תחילתו יצטדק האדם לבוראו בתפילה, הקב"ה ישם לו צעדיו כשילך לדרכי חפציו, כלומר שיצליח בהם (מהרש"א חידושי אגדות ד"ה אסור).

לדעת **הרי"ף** (ד.ח פ.) מדפי הרי"ף) **והרא"ש** (ברכות פרק ב סימן ז) הגירסה הנכונה גם במאמרו הראשון של רב יצחק בר אשיאן "אסור לאדם לצאת לדרך קודם שיתפלל" ולא גרסו "לעשות חפציו", ולשיטתם נדרש הפסוק כפשוטו, שרק אחר שהתפלל ישם לדרך פעמיו, ולפי זה נמצא שלימד רב יצחק תחילה שיש איסור בדבר, ואחר כך השמיענו עוד מה שכתב המקיים הלכה זו.

וכתב **הבית יוסף** (סימן פט ד"ה ומ"ש רבינו או) שגם לגירסתנו בגמ' במאמרו הראשון של רב יצחק בר אשיאן "אסור לאדם לעשות חפציו", וכפי שהעתיק גם בפירוש רש"י, אין לפרש שהיוצא לדרך קודם התפילה אמנם הקב"ה לא יעשה לו חפציו אך מכל מקום אין איסור בדבר, אלא גם יש בכך איסור שעושה חפציו קודם התפילה.

וכך נפסק **בטור ובשו"ע** (סימן פט סעיף ג) אסור לו להתעסק בצרכיו, או לילך לדרך, עד שיתפלל תפלת י"ח. וכתב **המשנ"ב** (ס"ק כ) אפילו אם במקום שיבוא, יכול להתפלל עם הציבור בזמנו, בכל זאת אסור משום שההליכה בדרך דינו כעוסק בצרכיו.

והגה **הרמ"א** בשם **תרומת הדשן** (סימן יח) ויש מקילין לצאת, לאחר שאמרו מקצת ברכות, קודם שאמרו ברוך שאמר, וטוב להחמיר בזה.

וכתב **בכסף משנה** (הלכות תפילה פרק ו הלכה ד) בשם **רבינו מנוח**, ו**בפרי מגדים** ו**במשנ"ב** (ס"ק יט) שדין זה הוא לא רק בשחרית, והוא הדין גם במנחה ומעריב, כיון שהגיע זמנה, אין לו לצאת לדרך עד שיתפלל.

2. לפני עלות השחר

איסור מלאכה: כתב **המשנ"ב** (ס"ק יז) בשם **השל"ה** (מסכת תמיד פרק נר מצוה יח) ו**החכמת שלמה** (ח: ד"ה אלא) לפני עלות השחר מותר לעשות מלאכה. [ואינו דומה לאיסור אכילה, שמחצי שעה קודם עלות השחר אסור באכילת קבע, ראה גיליון עומק הפשט מספר 485].

והביא המשנ"ב דברי **האליה רבה** (ס"ק ח), שמכל מקום אין לעשות שום ענין בחצי שעה לפני עלות השחר, עד שיברך את סדר הברכות.

וראה **במשנ"ב** (סימן ע ס"ק כג) שזמן איסור עשיית מלאכה תלוי בעלות השחר. אולם **בביאור הלכה** (סימן ע ד"ה היה) הביא בזה מחלוקת הראשונים והניח בצ"ע. ומאידך **במשנה ברורה** (סימן פט ס"ק לו) כתב ואותן המלאכות שדרך בני אדם להשכים להם קודם עלות השחר, יש מתחמרים וסורבים דבחצי שעה שקודם עלות השחר אסור כמו סמוך למנחה, על כן טוב שיאמר ברכות מקודם.

הַחֶכֶם עֵינָיו בְּרֹאשׁוֹ

צורך חינוכי: מעשים בכל יום, שיש לכל אדם כמה שיקולים וצדדים, לעיתים נכון לעשות כן ולעיתים נכון לעשות הפוך, וצריך שיקול דעת מה נכון לעשות. כלשון הפסוק (קהלת פרק ג פסוק יז) **פִּי עֵת לִקְלֹת חֶפְזִי**.

מצוי אצל אותם שאיחרו לקום, וממהרים לסדר לימוד או לעבודה, ורוצים לעזור בבית לשלוח את הילדים למוסדות הלימוד, ולהספיק גם לאכול פת שחרית, לפעמים נכון שהאב יגיש סיוע חיוני בבית בבוקר לצאצאיו, ויחזק את ילדיו לתלמוד תורה, ואז הפתרון הוא לנסוע באוטובוס למקום לימודו ולהתפלל בבית כנסת הסמוך למקום לימודו, כדי שלא יפסיד שעות של שטייגן, וכן ריווח שמירת עיניים, וכדומה. ולפעמים נכון להתפלל בבית כנסת הסמוך לבית. ויש הבדל בין מקרה חד פעמי, לנוהל קבוע, בין צורך מועט לצורך חיוני.

חוקר הגיליון, לא נוכל לדון בכל השאלות, שהרי הדברים דינמיים ומשתנים לפי המקום והמציאות. המטרה היא להציף את הנושאים כדי שיעלו לבידור בבית המדרש, לפני תלמידי חכמים, מאן מלכי רבנן. ישמע חכם ויוסיף לקח. ואפשר להמליץ על כך, את מה שאמר החכם מכל אדם (קהלת פרק ב פסוק יד) **הַחֶכֶם עֵינָיו בְּרֹאשׁוֹ וְהַפְסִיל בְּחֶשֶׁף הוֹלֵךְ**.

וראה **בגיליון עומק הפשט מספר 469** בנושא 'השלמת קריאת התורה' מדור 'דבר העורך', הערה מאחד מגדולי המתכנים, ונוגע גם לכך.

לדעת **הגר"ז אויערבאך זצ"ל** (הליכות שלמה תפילה פרק ב הלכה יא הערה 52, מנחת שלמה חלק ב סימן לה, שיח הלכה חלק ב עמוד קמג) במנחה וערבית אם עדיין לא הגיע הזמן שרגיל להתפלל, ובפרט מי שרגיל להתפלל בזמן מנחה קטנה, או שרוצה להתפלל יותר בישוב הדעת מותר לצאת לדרך ועל זה סמכו להקל. וכן התיר לבחורים לנסוע לחתונה לפני תפילת מעריב למרות שכבר הגיע זמן מעריב, אם התפילה לפני הנסיעה תפריע לסדרי הישיבה.

ולדעת **הגר"צ ובר שליט"א** (בהוראה לרבני הילכתא, וכן נוהג בעצמו) מותר לנסוע מירושלים לבני ברק לפני התפילה ולהתפלל תכף כשמגיע לבני ברק, ונחשב נוסע על מנת להתפלל, ואפילו שיש מנין בירושלים, כיון שלא מסתדר בלוח הזמנים, כך הוא מתפלל יותר בנחת.

כתב **בחוט שני** (נושאים שונים עמוד קפב) אם במקומו אין מנין, מותר לנסוע לפני התפילה בכדי להתפלל בציבור. ואותם כוללים שהסדר הוא שמתפללים מנחה בכלול, מותר לנסוע מחוץ לעיר לפני מנחה, בכדי שיהיה מנין בכלול.

6. תפילה כהלכתא

סיכום הדינים: כתב **בתפילה כהלכתא** (פרק ו סעיף כז-כח), אסור לצאת לדרך לפני תפילת שחרית, אפילו כשיוכל במחוז חפצו להתפלל בזמן תפילה ובציבור, שההליכה עצמה נחשבת כעיסוק בצרכיו. וטוב להחמיר אפילו אם במקום הנוכחי אין מנין לתפילה, ואפילו כבר אמר ברכות השחר.

במקרים הבאים, מותר לצאת לדרך לפני תפילת שחרית בציבור, אפילו אם כבר הגיע זמן הנץ החמה, עכ"פ לאחר אמירת מקצת ברכות השחר.

א. אם מחמת שיתפלל יאלץ לצאת לדרך יחיד, או להשאר בדרך עם חשיכה, ויבוא לידי סכנה.

ב. כשעלול להפסיד את אמצעי התחבורה (אוטובוס, רכבת, מטוס, ספינה), ואין לו אמצעי חילופי מאוחר יותר.

ג. כשיוצא לצורך מפנה, כגון לפרנסת אשתו ובניו. והביא ששמע **מהגר"ח פ שיינברג זצ"ל**, שהיינו כשעלול להפסיד את משרתו, ולא לצורך רווח בעלמא.

ד. בשעת הדחק, כשהוא אנוס להגיע למחוז חפצו בהקדם.

בדרך ועלול לשכוח להתפלל, ולכן אסור לצאת לדרך קודם התפילה אפילו לצורך דבר מצוה, ואינו דומה לעשיית צרכיו שהותר צרכי מצוה, וחולק על הערוך השלחן שהשווה בין עשיית צרכיו ליוצא לדרך. וכתב בספר **בירורי חיים** (חלק ה סימן ז) שכך נהג בעצמו הדברי יציב, שלא היה נוסע אפילו לתפילה בקברי צדיקים לאחר עלות השחר.

לדעת **הגר"ש אלישיב זצ"ל** (קובץ עיון הפרשה רה עמוד קעו, ריבשו מפיהו חלק ד עמוד קיד) מותר לצאת לצורך מצוה לפני התפילה, וכן אברך שגר בעיר אחרת ואם יתפלל במקום מגוריו יאחר לכולל, מותר לו לצאת לפני התפילה, כיון שהוא משובע לכולל. ולגבי נסיעה לפני תפילת מעריב, מותר לנסוע אם יש לו שעה קבועה לתפילה, וצפוי לחזור לפני השעה הקבועה. וכן מותר כשנוסע למקום שיש שם מנינים.

וכתב **בהלכות יום ביום** (תפילה חלק ג פרק ג הלכה ח) בשם **הגר"ש אלישיב זצ"ל**, שבזמננו שרגילים מאוד בנסיעות מעיר לעיר כמו בתוך העיר, ואין בזה טורח כלל, אינו נחשב כיוצא לדרך ועשיית חפציו, אלא כשינוי מקום גרידא בעיר אחת. ובתנאי שלא יאחר זמן תפילה.

לדעת **הגר"ח קניבסקי זצ"ל** (דעת נוטה חלק א עמוד רמח) אדם שרוצה להקדים את הנסיעה משום שבשעה מאוחרת יהיה עומס בדרכים, ויחזק יותר זמן הנסיעה, ראוי להחמיר אם כבר הגיע זמן שחרית.

ולדעת **השבט הלוי** (חלק ח סימן יח) נאמרו בהלכה זו שני דינים: א. איסור עשיית צרכיו קודם התפילה, שזה רק בתפילת שחרית, ולא בתפילת מנחה ומעריב. ב. צריך להתפלל בעיר, ובישוב הדעת, ולא לזלזל בתפילה, ואסור לצאת לדרך באופן שהדרך יגרום מרוצת או ביטול התפילה, ודין זה נאמר גם בתפילת מנחה ומעריב. ולכן הש"ע הזכיר יציאה לדרך לצד איסור עשיית צרכיו, כי יש בזה שני טעמים.

והוסיף **בשבט הלוי** (חלק ח סימן יט), שבמקום הצורך, אפילו שאינו צורך גדול כל כך, כגון שאח"כ יהיה עומס בדרכים, מותר לצאת לדרך לפני תפילת שחרית, אחרי שהגיע זמן תפילה, ויאמר תחילה קצת ברכות קודם ברוך שאמר, וכמבואר **במש"ב** (סימן צ"ט ס"ג) שבמקום הצורך אפשר לסמוך על שיטת **הרמ"א**, לצאת לדרך אחרי ברכות.

משיב כהלכה

**הזוכה בפרס גיליון 486 בסך 100 שקל מזומן
הבה"ח אהרן שוחט נ"ו
ישיבה גדולה 'תפארת ישראל חיים'
שאלה: האם מותר ללכת לישון לפני
תפילת שחרית?**

ביאור הדינים באופנים הבאים, התעורר בבוקר ורוצה להמשיך לישון, ללכת לישון אחרי עלות השחר, האם מועיל להעמיד שומר או שעון מעורר? ומה הדין במנחה, ומעריב?

מקורות: גמ' (ברכות דף ד:); **משנה ברורה** (סימן רלה ס"ק יז, תרצב ס"ק טו), **בנין עולם** (או"ח סימן א), **סידור אשי ישראל** (עמוד לד), **ערוך השלחן** (סימן רלב סעיף יז), **דינים והנהגות** (פרק ד אות יד), **עמק ברכה** (קריאת שמע), **הליכות שלמה** (פרק ב סעיף יב), **משנה הלכות** (חלק טו סימן כט), **תשובות והנהגות** (חלק ב סימן נב), **יבקשו מפיהו** (חלק ד עמוד קעח), **חוט שני** (נושאים שונים עמוד קפב), **שבט הלוי** (חלק י סימן מט), **דעת נוטה** (חלק א עמוד רמג).

במדור זה מופיעה שאלה בנושא הגיליון הבא, הקוראים הנכבדים מחמנים לשלוח תשובות להגידל תורה ולהאדירה, מומלץ לצרף את פרטי המשיב (שם, טלפון, מקום לימוד), התשובות המובחרות ישלבו במידת האפשר בגיליון הקרוב.

- ניתן להגיש תשובות באחת מהאפשרויות הבאות.
- קו 'הילכתא' טלפון 02-5377085 שלוחה 4
- עמדות 'דרים פלוס' ו'קהילות', קופת 'הילכתא'
- חדר 'קול הלשון', ישיבת מיר ירושלים, תיבת 'הילכתא'
- בפקס מספר 6507823-1532
- במייל 5047867@gmail.com

**זכות התורה תעמוד לרפואת
ר' משה פישל בן הינדא הי"ו
לרפואה שלימה בתוך שאר חולי ישראל**

דינים העולים

א. **זמן תפילה:** בהגיע זמן תפילת שחרית, אסור לצאת לדרך קודם התפילה, שאסור לעסוק בצרכי עצמו לפני התפילה, ועוד שההליכה בדרך עשויה לגרום לחוסר ישוב הדעת בתפילה, משהגיע זמן תפילה אין להתחיל בנסיעה שעלול להפסיד מחמתה תפילה בזמנה בציבור.

ב. **פרטי הדין:** חצי שעה סמוך לזמן תפילה מותר לצאת לדרך, ויברך תחילה סדר ברכות. אסור יציאה לדרך בזמן תפילה נאמר גם במנחה ומעריב, ויש מקילים במנחה ומעריב.

ג. **ברכות השחר:** יש מתירים לצאת לדרך אם אמר תחילה מקצת ברכות קודם ברוך שאמר, וטוב להחמיר בזה, אם לא בשעת הצורך. בשעת הדחק שמוכרח לצאת ואין השיירה ממתנת לו, יאמר קודם היציאה לדרך ברכות השחר, ויתפלל אחר כך שחרית בדרך.

ד. **צורך מצוה:** מותר לצאת לדרך כאשר הנסיעה היא לצורך מצוה או לצורך התפילה (להתפלל בכותל, בקברי צדיקים, במניין מיוחד), שאין זה מתעסק בצרכיו. ויש אוסרים לצאת לדרך אפילו לצורך מצוה.

ה. **צורך חיוני:** בפוסקים מבואר כמה אופנים שאפשר להקל בהם בשעת צורך חיוני, לצאת לדרך קודם התפילה, וכפי שהתבאר בגיליון. נחלקו הפוסקים האם עומס בדרכים הוא בכלל צורך חיוני. יש מקילים בנסיעה בין-עירונית פחות משעה וחומש.

נושא הגיליון הבא:

'שינה לפני שחרית'

טלו חלק בזיכוי הרבים העצום, והשתתפו בהוצאות הגיליון הבא

הגיליון נועד לעורר את לב הלומדים, נא לא לסמוך על הדברים הלכה למעשה בלי לעיין במקורות

לעד בספר יוחק
הגיליון הוקדש לע"נ הג"ר שלמה חנן בן הג"ר חיים דוד פערל זצ"ל,
זכה להעמית תלמידים הרבה וללמדם דבר ד' זו הלכה
נלב"ע י"ב אלול תשע"ה ת.נ.צ.ב.ה.

הילכתא

לדעת לחיות כהלכה

גיליון שבועי עומק הפשוט
שיעורים יומי עיון
בית הוראה טלפוני
בירורי הלכה אקטואליים
קו מידע הלכתי
חוברות הדרכה

מכון הילכתא

מענה אנושי: 02-5350-535 פקס: 02-6507-823

קבלת הגיליון במייל: 5047867@gmail.com

קו מידע הלכתי

02-5377-085

ניתן להאזין לשיעורים, הודעות, עדכונים, רישום להגרלות, ועוד...